

ส่วนที่ 4

การสอบบัญชี

มาตรา 1208 บัญญัติว่า “ผู้สอบบัญชีนั้น จะเป็นผู้ถือหุ้นของบริษัทก็ได้ แต่บุคคลผู้มีส่วนได้เสียในกิจการงานที่บริษัททำโดยสถานอื่นอย่างหนึ่งอย่างใดนอกจากเป็นแต่ผู้ถือหุ้นในบริษัทเท่านั้นแล้ว ท่านว่าจะเลือกเอามาเป็นตำแหน่งผู้สอบบัญชีหาได้ไม่ กรรมการก็ดี หรือผู้อื่นซึ่งเป็นตัวแทนหรือเป็นลูกจ้างของบริษัทก็ดี เวลาอยู่ในตำแหน่งนั้น ๆ ก็จะต้องเลือกเอาเป็นตำแหน่งผู้สอบบัญชีของบริษัทหาได้ไม่”

การสอบบัญชีของบริษัทเป็นการควบคุมการบริหารงานของคณะกรรมการว่าได้กระทำการไปโดยถูกต้องหรือไม่ ตลอดจนเป็นการควบคุมการเงินและการบัญชีของบริษัทด้วยการสอบบัญชีเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับกิจการค้า สำหรับบริษัทนั้นจะต้องมีการสอบบัญชีเสมอ

ผู้สอบบัญชีเป็นเสมือนตัวแทนของบริษัท ซึ่งที่ประชุมใหญ่ตั้งขึ้นเพื่อดูแลว่าบัญชีของบริษัทได้ลงไว้ถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ ทั้งเป็นผู้รับรองแก่ผู้ถือหุ้นว่าฐานะการเงินของบริษัทที่แสดงไว้ นั้นถูกต้อง ผู้สอบบัญชีไม่ใช่ลูกจ้างของบริษัทอย่างเจ้าหน้าที่อื่น เพราะฉะนั้นที่ประชุมใหญ่เท่านั้นที่มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนและให้บำเหน็จแก่ผู้สอบบัญชี (มาตรา 1209, 1210, 1211) และผู้สอบบัญชีรับผิดชอบต่อที่ประชุมใหญ่เท่านั้น เนื่องจากผู้สอบบัญชีเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีผู้สอบบัญชีจึงต้องไม่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในบริษัทมากกว่าการเป็นผู้ถือหุ้น กล่าวคือ ผู้สอบบัญชีจะเป็นกรรมการ ตัวแทนหรือลูกจ้างของบริษัทในขณะที่ตนเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทไม่ได้ และโดยปกติผู้สอบบัญชีก็ตั้งจากนักบัญชี และต้องเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้สอบบัญชีตามกฎหมายด้วย

การแต่งตั้งผู้สอบบัญชี

มาตรา 1108 (6) บัญญัติว่า “เลือกตั้งกรรมการและพนักงานสอบบัญชีอันเป็นชุดแรกของบริษัท และวางกำหนดอำนาจของคณะนี้ด้วย”

มาตรา 1209 บัญญัติว่า “ผู้สอบบัญชีนั้น ให้ที่ประชุมสามัญเลือกตั้งทุกปี ผู้สอบบัญชีคนซึ่งออกไปนั้นจะเลือกกลับเข้ารับตำแหน่งอีกก็ได้”

ผู้สอบบัญชีชุดแรกนั้นที่ประชุมตั้งบริษัทเป็นผู้เลือกตามมาตรา 1108 (6) และเมื่อครบ 1 ปีแล้ว ผู้สอบบัญชีชุดแรกก็ต้องออกไป หลังจากนั้นที่ประชุมผู้ถือหุ้นก็จะเลือกผู้สอบบัญชีขึ้นมาใหม่โดยมีการเลือกตั้งทุกปี ผู้สอบบัญชีคนที่ออกไปนั้นอาจถูกได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกก็ได้

กฎหมายมิได้กำหนดไว้ว่าผู้สอบบัญชีจะต้องมีจำนวนกี่คน ข้อบังคับของบริษัทอาจกำหนดไว้ก็ได้ ถ้าไม่ได้กำหนดไว้ก็แล้วแต่ที่ประชุมใหญ่จะตั้ง โดยพิจารณาถึงกิจการงานของบริษัทว่ามีปริมาณมากน้อยเท่าใด

มาตรา 1210 บัญญัติว่า “ผู้สอบบัญชีควรจะได้สินจ้างเท่าใด ให้ที่ประชุมใหญ่กำหนด”

การที่ให้ที่ประชุมใหญ่เป็นผู้กำหนดสินจ้างสำหรับผู้สอบบัญชีก็เพราะว่าผู้สอบบัญชีนั้นที่ประชุมผู้ถือหุ้นเป็นผู้เลือกตั้ง จึงถือว่าเป็นตัวแทนของผู้ถือหุ้นทั่วไป การที่ตัวแทนจะได้สินจ้างเท่าไร ก็ต้องให้ตัวการเป็นผู้กำหนด กรรมการบริษัทจะเป็นผู้กำหนดสินจ้างของผู้สอบบัญชีไม่ได้ เพราะเหตุว่าถ้าหากผู้สอบบัญชีทำรายงานเป็นปรปักษ์ต่อกรรมการแล้ว ผู้สอบบัญชีอาจได้สินจ้างน้อย ไม่เป็นธรรมแก่ผู้สอบบัญชี

มาตรา 1211 บัญญัติว่า “ถ้ามีตำแหน่งว่างลงในจำนวนผู้สอบบัญชี ให้กรรมการนัดเรียกประชุมวิสามัญ เพื่อให้เลือกตั้งขึ้นใหม่ให้ครบจำนวน”

ตามปกติผู้สอบบัญชีมักจะมีคนเดียว แต่ถ้าบริษัทนั้นมีกิจการมาก ที่ประชุมผู้ถือหุ้นก็อาจตั้งผู้สอบบัญชีไว้หลายคนก็ได้ ถ้าเกิดมีตำแหน่งว่างลงด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม เช่น ผู้สอบบัญชีตาย หรือลาออก หรือเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งก็ให้กรรมการบริษัทเรียกประชุมวิสามัญ เพื่อเลือกตั้งผู้สอบบัญชีให้ครบจำนวน

มาตรา 1212 บัญญัติว่า “ถ้ามิได้เลือกตั้งผู้สอบบัญชีโดยวิธีดังกล่าวมาเมื่อผู้ถือหุ้นไม่น้อยกว่าห้าคนร้องขอ ก็ให้ศาลตั้งผู้สอบบัญชีประจำปีนั้น และกำหนดสินจ้างให้ด้วย”

ตามมาตรานี้ หมายความว่า ถ้ามิได้มีการเลือกตั้งผู้สอบบัญชีโดยวิธีดังกล่าวในมาตรา 1209, 1211 แล้ว ผู้ถือหุ้นจำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน อาจร้องขอต่อศาลให้ศาลตั้งผู้สอบบัญชีประจำปีนั้นได้ และผู้ถือหุ้นที่จะมาร้องขอนั้นไม่ต้องคำนึงถึงว่าเขามีหุ้นอยู่เป็นจำนวนมากน้อยเท่าใด และเมื่อศาลตั้งผู้สอบบัญชีแล้ว ศาลก็ต้องกำหนดสินจ้างไว้ให้ผู้สอบบัญชีด้วย

อำนาจของผู้สอบบัญชี

มาตรา 1213 บัญญัติว่า “ให้ผู้สอบบัญชีทุกคนเข้าตรวจสอบสรรพสมุดและบัญชีของบริษัทในเวลาอันสมควรได้ทุกเมื่อ และในกรณีอันเกี่ยวกับสมุดและบัญชีเช่นนั้นให้ไต่ถามสอบสวนกรรมการ หรือผู้อื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแทน หรือเป็นลูกจ้างของบริษัทได้ไม่ว่าคนหนึ่งคนใด”

เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงในทางการเงินของบริษัท กฎหมายจึงได้บัญญัติให้อำนาจผู้สอบบัญชีมีสิทธิที่จะเข้าตรวจสอบสรรพสมุดบัญชีของบริษัทในเวลาใดเวลาหนึ่งตามสมควรและนอกจากนี้ยังมีอำนาจไต่ถามสอบสวนกรรมการหรือผู้อื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนหรือเป็นลูกจ้างของบริษัทได้ โดยอำนาจนี้ กรรมการบริษัท, ตัวแทน และลูกจ้างจะต้องตอบคำถามและอธิบายการทำงานให้แก่ผู้สอบบัญชีได้ทราบ

หน้าที่ของผู้สอบบัญชี

มาตรา 1214 บัญญัติว่า “ผู้สอบบัญชีต้องทำรายงานว่าด้วยงบดุลและบัญชีขึ้นต่อที่ประชุมสามัญ

ผู้สอบบัญชีต้องแถลงในรายงานเช่นนั้นด้วยว่าตนเห็นว่างบดุลได้ทำโดยถูกต้องหรือไม่นั้น ฟังว่าสำแดงให้เห็นการงานของบริษัทที่เป็นอยู่ตามจริงและถูกต้องหรือไม่”

จากบทบัญญัติมาตรา 1214 นี้จะเห็นว่า ผู้สอบบัญชีนั้นมีหน้าที่ทำรายงานว่าด้วยงบดุลและบัญชี เสนอต่อที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี รายงานเกี่ยวกับงบดุลต้องแถลงว่างบดุลนั้นแสดงฐานะการเงินและกิจการของบริษัทถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ ถ้าผู้สอบบัญชีเห็นว่าบัญชีของบริษัทไม่ถูกต้อง งบดุลและบัญชีกำไรขาดทุนไม่รับกับบัญชีอื่น หรือถ้าผู้สอบบัญชีไม่ได้รับคำชี้แจงเกี่ยวกับบัญชีเพียงพอ ก็ต้องกล่าวไว้ในรายงานด้วย และถ้ากรรมการไม่ใช้เวลาแก่ผู้สอบบัญชีเพียงพอที่จะตรวจสอบก็ควรปฏิเสธไม่ทำรายงานหรือทำรายงานโดยมีข้อแม้ไว้ เพราะถ้าผู้สอบบัญชีได้รับรองงบดุลหรือบัญชีอื่นใดอันไม่ถูกต้อง หรือทำรายงานเท็จย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 31 บัญญัติเป็นความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ส่วนที่ 5

การตรวจงานของบริษัท

เหตุที่ต้องมีผู้ตรวจ

บริษัทใหญ่ ๆ อาจมีผู้ถือหุ้นเป็นจำนวนมาก ถ้าหากบริษัทไม่ดำเนินการตามข้อบังคับ หรือทำการฝ่าฝืนกฎหมายหรือทุจริต ย่อมเกิดความเสียหายแก่ผู้ถือหุ้นและผู้ที่ทำการค้ากับบริษัท และบางบริษัทอาจตั้งขึ้นมาเพื่อหลอกลวงประชาชนแม้จะมีผู้สอบบัญชี ผู้สอบบัญชีก็มีหน้าที่ ส่วนใหญ่ในการตรวจสอบบัญชีเท่านั้น หรือผู้สอบบัญชีอาจบกพร่องต่อหน้าที่หรือร่วมมือกับ กรรมการผู้ทุจริต แม้ผู้ถือหุ้นอาจควบคุมการบริหารงานของบริษัทได้โดยการประชุมใหญ่ แต่ กรรมการผู้ทุจริตก็อาจเป็นพวกพ้องของผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ ผู้ถือหุ้นส่วนน้อยจึงไม่สามารถควบคุมการบริหารงานของบริษัทได้เท่าที่ควร ถึงแม้มาตรา 1169 จะให้อำนาจผู้ถือหุ้นฟ้องกรรมการผู้ปฏิบัติงานให้เกิดความเสียหายแก่บริษัทได้ หรือตามมาตรา 1195 ผู้ถือหุ้นอาจขอให้ศาลเพิกถอนมติของที่ประชุมใหญ่ได้ แต่ถ้าผู้ถือหุ้นไม่ทราบข้อเท็จจริงหรือไม่มีพยานหลักฐานที่จะ พิสูจน์ในศาล ก็ย่อมไม่มีโอกาสที่จะชนะคดี ผู้ถือหุ้นจะมีสิทธิตรวจสอบและเอกสารต่าง ๆ ของบริษัทได้ก็แต่ที่กฎหมายให้สิทธิไว้ เช่นตรวจสอบสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้น ตามมาตรา 1139 ตรวจสอบสมุดรายงานการประชุมผู้ถือหุ้นและสมุดรายงานการประชุมของที่ประชุมกรรมการตามมาตรา 1207 วรรค 2 หรือตรวจสอบบัญชีงบดุลที่กรรมการเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ตามมาตรา 1197 วรรคท้าย แต่เอกสารหรือบัญชีอื่น ๆ ของบริษัทผู้ถือหุ้นไม่มีโอกาสตรวจสอบได้ แม้ผู้ถือหุ้นอาจสอบถามให้กรรมการชี้แจงหรืออธิบายเรื่องที่เสนอต่อที่ประชุมใหญ่ได้ แต่เมื่อกรรมการแถลงว่าอย่างไรก็ยากที่จะตรวจสอบความจริงได้ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง ในบางกรณีทาง ราชการจึงต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ โดยกฎหมายให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ที่จะตั้ง “ผู้ตรวจ” เข้าไปตรวจการงานของบริษัทได้ และ “ผู้ตรวจ” นี้ กฎหมายมิได้กำหนดว่า จะต้องเป็นข้าราชการในกระทรวงพาณิชย์ ดังนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์จะตั้งผู้ใดก็ได้ และกฎหมายก็ไม่ได้กำหนดว่า “ผู้ตรวจ” จะต้องมีความสัมพันธ์อย่างไร เพียงแต่บัญญัติว่า *ให้ตั้งผู้ตรวจอันทรงความสามารถ* (มาตรา 1215) แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ควรตั้งผู้ตรวจที่มีความรู้ทางด้าน บัญชีและกฎหมายเกี่ยวกับบริษัท และอาจจะตั้งผู้ตรวจหลายคนเป็นคณะก็ได้

กรณีที่จะตั้งผู้ตรวจ

1. เมื่อผู้ถือหุ้นร้องขอ

มาตรา 1215 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ถือหุ้นในบริษัทมีจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมด ทำเรื่องร่ำร้องขอไต่สวน ให้เสนาบดีเจ้าหน้าที่ตั้งผู้ตรวจอันทรงความสามารถจะเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ตามไปตรวจการงานของบริษัทจำกัดนั้นและทำรายงานยื่นให้ทราบ ก่อนที่จะตั้งผู้ตรวจเช่นนั้น เสนาบดีจะบังคับให้คนทั้งหลายผู้ยื่นเรื่องร่ำวางประกันเพื่อรับออกเงินค่าใช้จ่ายในการตรวจนั้นก็ได้”

เสนาบดีเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 1215 นี้คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์การที่จะขอให้รัฐมนตรีตั้งผู้ตรวจนี้ ผู้ขอต้องเป็นผู้ถือหุ้นมีหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมด เช่น มีทุนจดทะเบียนห้าล้านบาท ผู้ถือหุ้นที่จะขอให้ตั้งผู้ตรวจจะต้องมีหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท แต่ก่อนที่จะมีคำสั่งให้ตั้งผู้ตรวจรัฐมนตรีมีอำนาจที่จะสั่งให้ผู้ถือหุ้นซึ่งยื่นเรื่องร่ำวางประกันสำหรับค่าใช้จ่ายในการตรวจ ค่าใช้จ่ายในการตรวจนั้นย่อมรวมถึงค่าพาหนะในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการทำรายงานตลอดจนค่าบำเหน็จหรือค่าป่วยการของผู้ตรวจ แต่เมื่อตรวจเสร็จแล้ว ผู้ขอให้ตรวจอาจให้ที่ประชุมใหญ่ครั้งแรก เมื่อตรวจเสร็จพิจารณาให้บริษัทชดใช้ให้ได้ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1218 แต่ถ้าที่ประชุมใหญ่ไม่อนุมัติ ผู้ขอให้ตรวจก็ต้องเป็นผู้ออกเอง

2. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เห็นสมควรตั้งผู้ตรวจเองโดยลำพัง

มาตรา 1219 บัญญัติว่า “เสนาบดีเจ้าหน้าที่โดยลำพังตนเอง จะตั้งผู้ตรวจคนเดียวหรือหลายคนให้ไปตรวจการของบริษัท เพื่อทำรายงานยื่นต่อรัฐบาลก็ได้ การตั้งผู้ตรวจเช่นว่ามานี้จะพึงมีเมื่อใดสุดแล้วแต่เสนาบดีจะเห็นสมควร”

ตามมาตรา 1219 นี้ ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ตั้งผู้ตรวจการงานของบริษัทได้ ถ้ารัฐมนตรีได้รับรายงานอันเป็นที่เชื่อถือได้ว่าการทุจริตหรือมีการปฏิบัติการอันมิชอบขึ้นในบริษัท ซึ่งเป็นการกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของประชาชนหรือเศรษฐกิจของประเทศ เช่น บริษัทที่ประกอบธุรกิจประกันภัย, บริษัทการเงิน บริษัทดำเนินการเกี่ยวกับสาธารณูปโภค รัฐมนตรีก็จะตั้งผู้ตรวจเข้าไปตรวจงานของบริษัทนั้น แต่ถ้ารัฐมนตรีเห็นว่าไม่กระทบกระเทือนถึงประชาชนทั่วไป รัฐมนตรีก็จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว ทั้งนี้เป็นดุลพินิจของรัฐมนตรีว่าจะเห็นสมควรหรือไม่ประการใด เพราะการส่งคนเข้าไปตรวจงานของบริษัทนั้น ถ้าไม่จำเป็นก็อาจทำให้บริษัทเขาเสียหายทำให้เขาขาดความเชื่อถือ อาจกระทบกระเทือนชื่อเสียงและกิจการค้าของบริษัทได้

อำนาจของผู้ตรวจ

มาตรา 1216 บัญญัติว่า “กรรมการก็ดี ลูกจ้างและตัวแทนของบริษัทก็ดี จำต้องส่งสรรพสมุดและเอกสารทั้งปวงซึ่งตนเก็บรักษา หรืออยู่ในอำนาจแห่งตนนั้นให้แก่ผู้ตรวจ

ผู้ตรวจคนหนึ่งคนใดจะให้กรรมการ ลูกจ้าง และตัวแทนของบริษัทสาบานตัวแล้ว สอบถามคำให้การในเรื่องอันเนื่องด้วยการทำงานของบริษัทนั้นก็ได้”

มาตรา 1216 ให้อำนาจผู้ตรวจไว้ ดังนี้

1. เรียกสมุดและเอกสาร รวมทั้งบัญชีต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในความดูแลรักษาของกรรมการ ลูกจ้าง หรือตัวแทนของบริษัทมาตรวจ

2. เรียกกรรมการ ลูกจ้าง หรือตัวแทนของบริษัทมาสอบถามเกี่ยวกับการทำงานของ บริษัทได้ ในการสอบถามนั้นจะให้ผู้ถูกถามสาบานตัวก่อนก็ได้

หน้าที่ของผู้ตรวจ

มาตรา 1217 บัญญัติว่า “ผู้ตรวจต้องทำรายงานขึ้น และรายงานนั้นจะเขียนหรือตีพิมพ์ สุดแต่เสนาบดีเจ้าหน้าที่จะบัญชา สำเนารายงานนั้นให้เสนาบดีส่งไปยังสำนักงานบริษัทซึ่งได้จดทะเบียนไว้ กับทั้งส่งแก่ผู้ถือหุ้นซึ่งยื่นเรื่องราวขอให้ตรวจนั้นด้วย”

เมื่อผู้ตรวจได้ตรวจการทำงานของ บริษัทเสร็จแล้ว ผู้ตรวจต้องทำรายงานเรื่องที่ตรวจ สอบเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เมื่อรัฐมนตรีได้รับรายงานแล้ว รัฐมนตรีก็จะ ส่งสำเนารายงานนี้ไปให้บริษัท ณ สำนักงานของบริษัทหนึ่งฉบับ และถ้าเป็นการตั้งผู้ตรวจ ตามที่ผู้ถือหุ้นร้องขอ ก็ต้องส่งสำเนารายงานไปยังผู้ร้องขอให้ตรวจด้วย

ค่าใช้จ่ายในการตรวจ

มาตรา 1218 บัญญัติว่า “ค่าใช้จ่ายในการตรวจเช่นนี้ ผู้ยื่นเรื่องราวขอให้ตรวจต้อง ใช้จ่ายทั้งสิ้น เว้นแต่ถ้าบริษัทในคราวประชุมใหญ่ครั้งแรก เมื่อตรวจสำเร็จลงแล้ว ได้ยินยอมว่าจะ จ่ายจากสินทรัพย์ของบริษัทนั้น”

ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการตรวจนี้ กฎหมายบัญญัติให้ผู้ยื่นเรื่องราวขอให้ตรวจเป็นผู้ออก เว้นแต่ที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้อนุมัติในคราวประชุมใหญ่ครั้งแรกหลังจากที่ได้ตรวจการทำงานของ บริษัทเสร็จแล้ว ว่ายินยอมจะจ่ายจากทรัพย์สินของบริษัท

ข้อสังเกต

บทบัญญัติในเรื่องการตั้งผู้ตรวจนี้ ทางปฏิบัติไม่ค่อยจะได้ใช้ เพราะ

1. โอกาสที่จะขอให้ตั้งผู้ตรวจมีน้อย เพราะถือหุ้นจะต้องมีหุ้นรวมกันถึงหนึ่งในห้า ของหุ้นทั้งหมดจึงจะขอให้ตั้งผู้ตรวจได้ และผู้ขอจะต้องวางประกันค่าใช้จ่ายในการตรวจด้วย ซึ่งถ้าหากที่ประชุมผู้ถือหุ้นไม่มีอนุมัติ ผู้ขอให้ตรวจก็ต้องรับผิดชอบกันเป็นส่วนตัว

2. อำนาจของผู้ตรวจมีน้อย เพียงแต่ตรวจสอบเอกสารซึ่งอยู่ในความครอบครองของกรรมการ ลูกจ้าง และตัวแทน และสอบถามบุคคลเหล่านั้น ทั้งไม่มีบทบังคับลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ตรวจ สมุดเอกสารที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น ผู้ตรวจไม่มีอำนาจตรวจดูหรือเรียกให้ผู้อื่นส่งได้ และไม่มีอำนาจสอบถามผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับบริษัททั้งไม่มีบทบัญญัติว่า ผู้ตรวจต้องฟังพยานหลักฐานจากผู้ถือหุ้น ผู้ตรวจจึงอาจฟังข้อเท็จจริงจากกรรมการฝ่ายเดียวก็ได้¹

3. รัฐมนตรีไม่มีอำนาจสั่งการอย่างไร รัฐมนตรีเพียงแต่ส่งสำเนารายงานการตรวจไปยังบริษัท และผู้ร้องขอให้ตั้งผู้ตรวจเท่านั้น ส่วนจะดำเนินการอย่างไรขึ้นอยู่กับบริษัท หรือผู้ถือหุ้นเอง นับว่าไม่เป็นการเพียงพอที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถือหุ้นส่วนน้อย หรือเป็นประกันแก่ประชาชนทั่วไปได้ว่า บริษัทจะดำเนินกิจการโดยชอบด้วยกฎหมายและข้อบังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีมีการทุจริตก็อาจไม่มีทางแก้ไขได้อย่างไร อย่างน้อยควรให้รัฐมนตรีมีอำนาจแจ้งความหรือมอบหมายเรื่องให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีเมื่อมีการทำผิดกฎหมาย หรือมีการลงโทษอย่างอื่นด้วย เช่น ให้เลิกบริษัท²

1,2 โสภณ รัตนกร, หนังสือที่อ้างข้างต้น หน้า 381-382

ส่วนที่ 6

การเพิ่มทุนและการลดทุน

ถ้าบริษัทมีความก้าวหน้ามีกำไรดี ต้องการขยายกิจการให้ใหญ่โต แต่เงินทุนไม่พอ บริษัทก็อาจทำการเพิ่มทุนของบริษัทให้สูงขึ้นได้ แต่ตรงกันข้ามถ้าบริษัทตั้งทุนไว้สูงเกินกว่าที่บริษัทต้องการใช้เงิน หรือกิจการของบริษัทลดน้อยลงจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องนำเงินของผู้อื่นมาเก็บรักษาไว้ บริษัทก็อาจคืนทุนให้แก่ผู้ถือหุ้น แต่บริษัทจะส่งเงินคืนไปให้ผู้ถือหุ้นเลยไม่ได้ นอกจากจะต้องทำการลดทุนของบริษัทเสียก่อน

การเพิ่มทุน

มาตรา 1220 บัญญัติว่า “บริษัทจำกัดอาจเพิ่มทุนของบริษัทขึ้นได้ด้วยออกหุ้นใหม่ โดยมติพิเศษของประชุมผู้ถือหุ้น”

ตามบทบัญญัติมาตรา 1220 นี้ จะเห็นว่าการเพิ่มทุนของบริษัทจะทำได้ โดยวิธีเดียวคือ การออกหุ้นใหม่โดยมติพิเศษของที่ประชุมผู้ถือหุ้น ซึ่งมีการลงมติกันเป็นลำดับถึงสองครั้งตามมาตรา 1194 ซึ่งแตกต่างกับหลักกฎหมายของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่ยอมให้เพิ่มทุนบริษัทได้ 2 วิธี คือ การออกหุ้นใหม่ กับการเพิ่มมูลค่าของหุ้นให้สูงขึ้น

เหตุที่กฎหมายไทยบัญญัติให้มีการเพิ่มทุนโดยวิธีการออกหุ้นใหม่วิธีเดียวก็เพราะว่าการเพิ่มทุนด้วยการเพิ่มมูลค่าของหุ้นให้สูงขึ้นนั้นเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ผู้ถือหุ้นคนเดิมที่จะต้องหาเงินมาชำระค่าหุ้นเพิ่มอีก และถ้าเขาไม่สามารถหาเงินมาชำระค่าหุ้นที่เพิ่มได้ บริษัทก็อาจได้รับความเสียหายเพราะไม่สามารถเรียกเก็บเงินทุนที่เพิ่มได้

ส่วนการออกหุ้นใหม่นั้นแม้มาตรา 1222 จะบังคับให้ต้องเสนอขายแก่ผู้ถือหุ้นคนเดิม ถ้าผู้ถือหุ้นคนเดิมไม่รับซื้อ ก็ให้เสนอขายแก่ผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ ในบริษัทได้ ถ้าผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ ไม่รับซื้ออีก กรรมการก็รับซื้อไว้เองได้ เมื่อกรรมการรับซื้อไว้เองแล้ว กรรมการก็มีสิทธินำหุ้นที่ออกใหม่นั้นเสนอขายแก่บุคคลภายนอกได้

ตัวอย่างการเพิ่มทุนตามมาตรา 1220 เช่น เดิมบริษัทจดทะเบียนทุนเรือนหุ้นไว้ 1,000,000 บาท แบ่งออกเป็น 10,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท ต่อมาที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ลงมติพิเศษให้เพิ่มทุนเป็น 2,000,000 บาท โดยออกหุ้นใหม่อีก 10,000 หุ้น บริษัทก็จะต้องนำหุ้นที่ออกใหม่ 10,000 หุ้นนี้เสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นในบริษัทก่อนตามมาตรา 1222 เสนอขายแล้วถ้ายังขายไม่หมดกรรมการก็จะรับซื้อไว้เอง จากนั้นกรรมการก็จะเสนอขายให้แก่บุคคลภายนอกได้ เพราะหุ้นที่กรรมการเสนอขายให้แก่บุคคลภายนอกนี้ไม่ถือว่าเป็นหุ้นที่ออกใหม่ (หุ้น

ที่ออกใหม่นั้นคือหุ้นที่ยังไม่มีใครเป็นผู้ถือเลย)

มาตรา 1221 บัญญัติว่า “บริษัทจำกัดจะออกหุ้นใหม่ให้เสมือนหนึ่งว่าได้ใช้เต็มค่าแล้ว หรือได้ใช้แต่บางส่วนแล้วด้วยอย่างอื่นนอกจากให้ใช้เป็นตัวเงินนั้นไม่ได้เว้นแต่จะทำตามมติพิเศษของประชุมผู้ถือหุ้น”

ตามหลักแล้วการชำระค่าหุ้นต้องชำระกันด้วยเงินสดและผู้ถือหุ้นก็จะขอหักหนี้กับบริษัทไม่ได้ (ดูบทบัญญัติมาตรา 1119 ที่กล่าวมาแล้ว) แต่บางครั้งบริษัทมีความจำเป็นต้องการทรัพย์สินของเขาแต่ไม่มีเงินสดไปซื้อ ครั้นจะเพิ่มทุนโดยการออกหุ้นใหม่แล้วเสนอขายให้ผู้ถือหุ้นเดิมในบริษัทตามมาตรา 1220, 1222 ก็เกรงว่าหุ้นใหม่อาจขายไม่หมด หรือกว่าจะขายได้หมดก็อาจใช้เวลานานเกินควร ทางที่รวดเร็วก็คือเสนอออกหุ้นใหม่ให้แก่เจ้าของทรัพย์สิน แต่การออกหุ้นใหม่โดยวิธีนี้อาจจะมีการสมยอมกันได้ง่าย ด้วยเหตุนี้เองกฎหมายจึงบังคับว่าถ้าจะทำโดยวิธีนี้ก็ต้องมีมติพิเศษของที่ประชุมผู้ถือหุ้น เช่น บริษัทต้องการที่ดินของนายอาทิตย์ สำหรับสร้างสำนักงานสาขา แต่บริษัทไม่มีเงินซื้อบริษัทจึงเสนอออกหุ้นให้นายอาทิตย์ สมมติว่าหุ้นของบริษัทมูลค่าหุ้นละ 1,000 บาท และที่ดินของนายอาทิตย์มีราคา 1,000,000 บาท บริษัทก็ต้องออกหุ้นให้นายอาทิตย์ทั้งหมด 1,000 หุ้น แต่บริษัทจะออกหุ้น 1,000 หุ้นนี้ให้นายอาทิตย์ได้ก็ต่อเมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ยินยอมและจะต้องใช้มติพิเศษคือมีการลงมติกันถึงสองครั้งตามมาตรา 1194 หุ้นที่ออกให้นายอาทิตย์นี้เรียกว่า “หุ้นใหม่ที่ใช้ค่าหุ้นเต็มมูลค่าแล้วเพราะใช้ด้วยอย่างอื่นนอกจากตัวเงิน” คือถือว่านายอาทิตย์ได้ใช้เงินค่าหุ้นแล้ว แต่เป็นการชำระด้วยทรัพย์สินคือที่ดิน มิใช่ชำระด้วยเงินสด

แต่ถ้านายอาทิตย์ต้องการมีหุ้นถึง 2,000 หุ้น บริษัทก็ออกหุ้นให้นายอาทิตย์ 2,000 หุ้นได้ โดยถือว่านายอาทิตย์ชำระเงินค่าหุ้นมาแล้ว 1,000 หุ้น (คือชำระแต่บางส่วนด้วยอย่างอื่นนอกจากตัวเงิน) ดังนั้น นายอาทิตย์จึงมีหน้าที่ต้องชำระเงินค่าหุ้นที่เหลือด้วยเงินอีก 1,000,000 บาท ให้แก่บริษัท เมื่อบริษัทได้เรียกเก็บ

ข้อสังเกต หุ้นใหม่ที่ออกตามมาตรา 1221 นี้ มิใช่หุ้นใหม่ตามความในมาตรา 1220

การเสนอขายหุ้นที่ออกใหม่

มาตรา 1222 บัญญัติว่า “บรรดาหุ้นที่ออกใหม่นั้น ต้องเสนอให้แก่ผู้ถือหุ้นทั้งหลายตามส่วนจำนวนหุ้นซึ่งเขาถืออยู่

คำเสนอเช่นนี้ ต้องทำเป็นหนังสือบอกกล่าวไปยังผู้ถือหุ้นทุก ๆ คน ระบุจำนวนหุ้นให้ทราบว่าผู้นั้นชอบที่จะซื้อได้กี่หุ้น และให้กำหนดวันว่าถ้าพ้นวันนั้นไปมิได้มีคำสนองมาแล้วจะถือว่าเป็นอันไม่รับซื้อ

เมื่อวันที่กำหนดล่วงไปแล้วก็ดี หรือผู้ถือหุ้นได้บอกมาว่าไม่รับซื้อหุ้นนั้นก็ดี กรรมการจะเอาหุ้นเช่นนั้นขายให้แก่ผู้ถือหุ้นคนอื่นหรือจะรับซื้อไว้เองก็ได้”

หุ้นที่ออกใหม่นี้กฎหมายบังคับว่าจะต้องเสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นเดิมในบริษัทจำกัด ตามสัดส่วนจำนวนที่เขาถืออยู่ โดยบริษัทต้องทำคำเสนอไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนและต้องระบุจำนวนให้ทราบว่าผู้ถือหุ้นผู้นั้นจะซื้อได้กี่หุ้น เช่น บริษัทจำกัดแห่งหนึ่งมีทุนเดิม 10 ล้านบาท โดยแบ่งออกเป็น 50,000 หุ้น มีมูลค่าหุ้นละ 200 บาท ที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ลงมติพิเศษให้เพิ่มทุนอีก 10 ล้านบาท คือเพิ่มอีก 50,000 หุ้น นั่นเอง หุ้นทั้ง 50,000 หุ้นนี้ กรรมการบริษัทต้องนำเสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นเดิมในบริษัทจำกัด โดยต้องระบุไปด้วยว่าผู้ถือหุ้นผู้นั้นจะซื้อได้กี่หุ้น ตามตัวอย่างนี้เป็นการเพิ่มทุนอีกหนึ่งเท่าของทุนเดิม ดังนั้น ผู้ถือหุ้นทุกคนก็มีสิทธิซื้อได้เท่ากับจำนวนหุ้นเดิมที่เขาถืออยู่ คือถ้าเดิมเขาถือหุ้นอยู่ 10 หุ้น หุ้นที่ออกใหม่นี้เขาก็มีสิทธิซื้อได้เพียง 10 หุ้น แต่ถ้าเพิ่มทุนอีกกึ่งหนึ่งของจำนวนทุนเดิม เขาก็มีสิทธิซื้อได้ 5 หุ้น สำหรับผู้ถือหุ้นที่มีหุ้นอยู่เพียงหุ้นเดียวก็ไม่มีสิทธิซื้อ เพราะหุ้นนั้นเป็นทรัพย์สินแบ่งแยกไม่ได้ตามมาตรา 1118 จึงไม่มีสิทธิซื้อเพียงครั้งหนึ่ง เมื่อกรรมการทำคำเสนอไปแล้วผู้ถือหุ้นไม่ตอบสนองมาภายในกำหนดหรือผู้ถือหุ้นได้ตอบมาว่าไม่รับซื้อหุ้นใหม่ กรรมการก็ต้องเอาหุ้นนั้นเสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ ได้ และจะเสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นที่มีหุ้นอยู่เพียงหุ้นเดียวก็ได้ ถ้าปรากฏว่าเมื่อได้ทำตามวิธีดังกล่าวแล้วยังขายหุ้นที่ออกใหม่ไม่หมด กรรมการก็ต้องรับซื้อไว้เอง เมื่อกรรมการได้ซื้อไว้เองแล้วมีปัญหาว่า กรรมการจะเสนอขายให้บุคคลภายนอกได้หรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่ากรรมการมีสิทธินำไปขายให้บุคคลภายนอกได้เพราะถือว่ามีหุ้นที่ออกใหม่

เหตุที่กฎหมายต้องบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะรัฐต้องการให้ประชาชนสนใจประกอบธุรกิจร่วมกันในรูปบริษัทมหาชนจำกัด โดยจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตรา 137 ใน พ.ร.บ. บริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 อนุญาตให้เสนอขายหุ้นที่ออกใหม่ให้ประชาชนทั่วไปได้

มาตรา 1223 บัญญัติว่า “หนังสือบอกกล่าวที่เสนอให้ผู้ถือหุ้นซื้อหุ้นใหม่นั้น ต้องลงวันเดือนปีและลายมือชื่อของกรรมการ”

การลดทุน

มาตรา 1224 บัญญัติว่า “บริษัทจำกัดจะลดทุนของบริษัทลงด้วยลดมูลค่า แต่ละหุ้นๆ ให้ต่ำลง หรือลดจำนวนหุ้นให้น้อยลงโดยมติพิเศษของประชุมผู้ถือหุ้นก็ได้”

จากบทบัญญัติมาตรานี้ จะเห็นได้ว่าการลดทุนของบริษัทจำกัดนั้นทำได้ 2 วิธี คือ ลดมูลค่าของหุ้นให้ต่ำลง กับลดจำนวนหุ้นให้น้อยลง ซึ่งผิดกับการเพิ่มทุนเพราะการเพิ่มทุนนั้น มาตรา 1220 บัญญัติให้เพิ่มได้โดยวิธีเดียวคือ การออกหุ้นใหม่

1. การลดมูลค่าของหุ้นให้ต่ำลง

การลดมูลค่าของหุ้นให้ต่ำลง เช่น บริษัทมีทุนจดทะเบียน 100,000 บาท แบ่งออกเป็น 1,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท บริษัทประสงค์จะลดทุนลงเหลือ 50,000 บาท บริษัทก็ลดมูลค่าของหุ้นลงเหลือหุ้นละ 50 บาท หุ้นของบริษัทก็ยังคงมี 1,000 หุ้น เท่าเดิม แต่ทุนของบริษัทคงเหลือเพียง 50,000 บาท เท่านั้น

2. ลดจำนวนหุ้นให้น้อยลง ตามตัวอย่างข้างต้นแทนที่บริษัทจะลดมูลค่าของหุ้นให้ต่ำลง บริษัทคงให้หุ้นมีมูลค่า 100 บาท เท่าเดิม แต่ลดจำนวนหุ้นจาก 1,000 หุ้นลงเหลือ 500 หุ้น ทุนของบริษัทก็จะลดลงเหลือ 50,000 บาท เช่นกัน

การลดทุนจะทำด้วยวิธีใด และจะลดลงเป็นจำนวนเท่าใด วิธีไหนจึงจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดก็แล้วแต่เหตุผลของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ถ้าที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นปรารถนาจะเป็นผู้ถือหุ้นก็ต้องเลือกเอาวิธีลดมูลค่าของหุ้น แต่ถ้าที่ประชุมผู้ถือหุ้นแสดงความประสงค์จะถอนหุ้นออกก็ต้องใช้วิธีลดจำนวนหุ้น

หลักเกณฑ์ในการลดทุน

1. ต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นโดยมติพิเศษ

การลดทุนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะอาจเท่ากับเป็นการตัดสินใจไม่ขยายงานของบริษัทหรือบริษัทอาจเรียกทุนไว้จากผู้ถือหุ้นมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น จึงต้องคืนทุนให้แก่ผู้ถือหุ้น เพื่อว่าผู้ถือหุ้นจะได้นำเงินนั้นไปหาผลประโยชน์จากทางอื่น การลดทุนจึงเป็นการกระทบกระเทือนถึงสิทธิของผู้ถือหุ้น ดังนั้นจึงต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมผู้ถือหุ้น และเมื่อที่ประชุมผู้ถือหุ้นอนุญาตแล้วก็ต้องไปจดทะเบียนภายใน 14 วัน นับแต่วันที่ได้ลงมติพิเศษ

2. จะลดทุนลงให้เหลือต่ำกว่าหนึ่งในสี่ของทุนเดิมไม่ได้

มาตรา 1225 บัญญัติว่า "อันทุนของบริษัทนั้นจะลดลงไปให้ถึงต่ำกว่าจำนวนหนึ่งในสี่ของทุนทั้งหมดหาได้ไม่"

เช่นบริษัทมีทุนจดทะเบียน 1,000,000 บาท บริษัทจะลดทุนลง เหลือต่ำกว่า 250,000 บาท ไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะเพื่อเป็นหลักประกันว่าบริษัทจะต้องมีทรัพย์สินมากพอที่จะดำเนินกิจการต่อไปได้ และเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 1105 วรรคท้าย กับมาตรา 1110 วรรคสอง ในเรื่องการเรียกเก็บเงินค่าหุ้นครั้งแรกด้วย

3. เจ้าหนี้ไม่คัดค้าน

มาตรา 1226 บัญญัติว่า "เมื่อบริษัทประสงค์จะลดทุน ต้องโฆษณาความประสงค์นั้นในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่เจ็ดครั้งเป็นอย่างน้อย และต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังบรรดาผู้ซึ่งบริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหนี้ของบริษัทบอกให้ทราบรายการซึ่งประสงค์จะลดทุนลงและขอให้เจ้าหนี้ผู้มีข้อคัดค้านอย่างหนึ่งอย่างใดในการลดทุนนั้นส่งคำคัดค้านไปภายในสามเดือนนับแต่วันที่บอกกล่าวนั้น"

ถ้าไม่มีใครคัดค้านภายในกำหนดเวลาสามเดือน ก็ให้ฟังถือว่าไม่มีคัดค้าน

**ถ้าหากมีเจ้าหน้าที่คัดค้าน บริษัทจะจัดการลดทุนลงไม่ได้ จนกว่าจะได้ใช้หนี้หรือให้ประกัน
เพื่อหนี้รายนั้น”**

การลดทุนอาจทำให้เจ้าหน้าที่ของบริษัทเสียเปรียบ เพราะอาจทำให้หลักทรัพย์ของบริษัท
ลดน้อยลง กฎหมายจึงต้องบัญญัติให้บริษัทที่ประสงค์จะลดทุนต้องโฆษณาความประสงค์นั้น
ในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ 7 ครั้ง เป็นอย่างน้อย และจะต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังบรรดา
เจ้าหน้าที่ทั้งหลายของบริษัทแจ้งให้ทราบถึงเรื่องราวของการลดทุนนั้น และถ้าเจ้าหน้าที่ของบริษัทคัด
ค้านบริษัทก็ไม่อาจลดทุนได้ หากบริษัทลดทุนโดยไม่ฟังคำคัดค้านของเจ้าหน้าที่ นายทะเบียนย่อม
ไม่รับจดทะเบียนลดทุนให้ กฎหมายกำหนดวิธีการโฆษณาบอกกล่าวและให้โอกาสเจ้าหน้าที่
คัดค้านไว้ดังนี้

1. บริษัทต้องโฆษณาความประสงค์จะลดทุนในหนังสือพิมพ์ท้องที่เจ็ดครั้งเป็น
อย่างน้อย และต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังเจ้าหน้าที่ (ที่บริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่)

2. ในคำโฆษณาและหนังสือบอกกล่าวนั้นต้องบอกให้ทราบถึงประสงค์ที่บริษัทจะ
ลดทุน จะลดอย่างไร ลดลงเท่าใด และต้องขอให้เจ้าหน้าที่ผู้ที่มีข้อคัดค้านส่งคำคัดค้านไปยังบริษัท
ภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่บอกกล่าวนั้นด้วย ถ้าไม่มีเจ้าหน้าที่คัดค้านภายในเวลา 3 เดือน ก็ให้
ฟังถือว่าไม่มีคำคัดค้าน บริษัทก็ดำเนินการลดทุนต่อไปได้ แต่ถ้าเจ้าหน้าที่คัดค้านบริษัทจะลดทุน
ไม่ได้ จนกว่าจะได้ใช้หนี้หรือให้ประกันหนี้แล้ว

เจ้าหน้าที่ไม่คัดค้านเพราะเหตุไม่ทราบ โดยมีข้อความผิดของเจ้าหน้าที่

มาตรา 1227 บัญญัติว่า “ถ้ามีเจ้าหน้าที่คนหนึ่งคนใดละเลยเสียมิได้คัดค้านในการที่
บริษัทจะลดทุนลง เพราะเหตุว่าตนไม่ทราบความและเหตุที่ไม่ทราบนั้นมีได้เป็น เพราะความผิด
ของเจ้าหน้าที่คนนั้นแต่อย่างใดไซ้ ท่านว่าผู้ถือหุ้นทั้งหลายบรรดาที่ได้รับเงินคืนไปตามส่วนที่ลด
หุ้นลงนั้น ยังคงจะต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหน้าที่เช่นนั้นเพียงจำนวนที่ได้รับหุ้นคืนไปชั่วเวลาสองปี นับ
แต่วันที่ได้จดทะเบียนการลดทุนนั้น”

การบอกกล่าวไปยังเจ้าหน้าที่ตั้งที่ระบุไว้ในมาตรา 1226 นั้น อาจบอกกล่าวไม่ทั่วถึง
เพราะมาตรา 1226 กำหนดให้บอกกล่าวเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่บริษัทรู้เท่านั้น และเจ้าหน้าที่บางคนอาจ
ไม่ทราบการโฆษณาจากหนังสือพิมพ์ โดยที่ตนมิได้ประมาณเส้นเลือดแต่อย่างไร เป็นต้นว่าไป
ต่างประเทศ กรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่ผู้นั้นย่อมไม่มีโอกาสที่จะคัดค้านการลดทุนได้ภายในกำหนด
เวลา ถ้ามีการคืนเงินค่าหุ้นให้ผู้ถือหุ้นไปแล้ว ถ้าต่อมาบริษัทไม่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้
นั้นได้ครบถ้วน เจ้าหน้าที่ผู้นั้นมีสิทธิที่จะเรียกให้ชำระหนี้ของตนเอาจากเงินค่าหุ้นที่ผู้ถือหุ้นได้รับ
คืนไปได้ แต่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะต้องใช้สิทธิเรียกร้องเสียภายใน 2 ปี นับแต่วันที่บริษัทได้จ
ทะเบียนการลดทุน

มติพิเศษซึ่งอนุญาตให้เพิ่มทุนหรือลดทุนต้องนำไปจดทะเบียน

มาตรา 1228 บัญญัติว่า “มติพิเศษซึ่งอนุญาตให้เพิ่มทุนหรือลดทุนนั้น บริษัทต้องจดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่ได้ลงมตินั้น”

การที่กฎหมายบังคับให้ไปจดทะเบียนภายใน 14 วัน นั้นก็เพราะว่าเมื่อบริษัทได้ลดทุนลงแล้ว ก็ต้องเปลี่ยนให้ถูกต้องตรงกับทุนที่ลดลงตามความจริงเพื่อให้ผู้มาทำการติดต่อกับบริษัทได้ทราบถึงเงินทุนของบริษัทในปัจจุบัน และเหตุที่ต้องนำไปจดทะเบียนภายใน 14 วัน นั้นก็เพราะถ้าปล่อยให้นิติบุคคลภายนอกที่มาทำการติดต่ออาจได้รับความเสียหาย โดยเขาเอาหลงเชื่อว่าบริษัทมีเงินทุนเท่าที่ได้จดทะเบียนไว้ในครั้งแรก

ส่วนที่ 7

หุ้นกู้

ลักษณะของหุ้นกู้

ในกรณีที่บริษัทต้องการเงินทุนมาดำเนินกิจการ แต่ไม่ประสงค์จะออกหุ้นใหม่หรือหุ้นของบริษัทอาจไม่นิยมซื้อขายกันในตลาด บริษัทอาจต้องกู้ยืมเงินมาดำเนินกิจการ การหาเงินกู้จากเอกชน ธนาคาร หรือสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยตรงปกติต้องมีหลักประกันและอาจต้องเสียดอกเบี้ยแพง บางบริษัทจึงหันมากู้เงินจากประชาชนโดยการออกหุ้นกู้ขายให้แก่ประชาชนทั่วไป การออกหุ้นกู้เป็นการแบ่งเงินยืมออกเป็นหน่วยเล็ก ๆ แต่ละหน่วยมีค่าเท่ากันแล้วออกเสนอขายแก่ประชาชน ผู้ซื้อหุ้นกู้เป็นเจ้าของบริษัท มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยเป็นผลตอบแทนและบริษัทจะออกใบหุ้นกู้ให้หุ้นกู้ก็โอนกันได้ ซื้อขายกันในตลาดหลักทรัพย์ได้เช่นเดียวกับหุ้น ปกติหุ้นกู้มักจะได้ดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคาร เพื่อจูงใจให้ผู้มีเงินฝากในธนาคารนำเงินมาซื้อหุ้นกู้ นอกจากนี้บางบริษัทยังมีวิธีดึงดูดให้ประชาชนมาซื้อหุ้นกู้โดยให้ธนาคารค้ำประกันว่าผู้ซื้อหุ้นกู้จะได้รับดอกเบี้ยตามอัตราที่บริษัทให้สัญญาไว้ และจะได้รับต้นเงินคืนเมื่อถึงกำหนดเวลาด้วย บางบริษัทก็ให้สิทธิแก่ผู้ซื้อหุ้นกู้ที่จะขอเปลี่ยนหุ้นกู้เป็นหุ้นของบริษัทเมื่อบริษัทออกหุ้นเพิ่มเติมด้วย¹

แต่ในปัจจุบันนี้บริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะออกหุ้นกู้ไม่ได้เพราะมาตรา 1229 ได้บัญญัติไว้ว่า “บริษัทจะออกหุ้นกู้ไม่ได้” คงมีแต่บริษัทมหาชนจำกัดเท่านั้นที่ออกหุ้นกู้ได้ (ดูพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 มาตรา 145)

มาตรา 1230 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

มาตรา 1231 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

มาตรา 1232 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

มาตรา 1233 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

มาตรา 1234 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

มาตรา 1235 (ยกเลิกทั้งมาตรา)

1 โสภณ รัตนกร, หนังสือที่อ้างอิงข้างต้น หน้า 364

ส่วนที่ 8

การเลิกบริษัท

ก. เลิกโดยผลของกฎหมาย

มาตรา 1236 บัญญัติว่า “อันบริษัทจำกัดย่อมเลิกกันด้วยเหตุตั้งจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

- (1) ถ้าในข้อบังคับของบริษัทที่กำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกัน เมื่อมีกรณีนั้น
- (2) ถ้าบริษัทได้ตั้งขึ้นไว้เฉพาะกำหนดกาลใด เมื่อสิ้นกำหนดกาลนั้น
- (3) ถ้าบริษัทได้ตั้งขึ้นเฉพาะเพื่อทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดแต่อย่างเดียวเมื่อเสร็จการนั้น
- (4) เมื่อมีมติพิเศษให้เลิก”
- (5) เมื่อบริษัทล้มละลาย

เมื่อมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรานี้ บริษัทจำกัดย่อมเลิกกันทันที โดยผลของกฎหมาย

ตามอนุมาตรา 1 เป็นการเลิกบริษัทตามที่ข้อบังคับกำหนดกรณีที่จะเลิกกันได้ไว้ เช่น ตั้งบริษัททำการค้าไม้สัก และได้มีข้อบังคับกำหนดไว้ว่า ถ้ารัฐบาลออกกฎหมายห้ามตัดไม้สักก็ให้บริษัทเป็นอันเลิกกัน, ถ้าต่อมารัฐบาลได้ออกกฎหมายห้ามตัดไม้สักบริษัทจำกัดนี้ก็ต้องเลิกกันทันที

ตามอนุมาตรา 2 เช่น มีข้อตกลงตั้งบริษัทกันเป็นเวลา 10 ปีนับตั้งแต่วันจดทะเบียนเมื่อครบ 10 ปี บริษัทจำกัดแห่งนี้ก็ต้องเลิกกันทันที

ตามอนุมาตรา 3 เช่น ตกลงตั้งบริษัทเพื่อรับเหมารสร้างถนนสายธนบุรีปากท่อ เมื่อสร้างถนนสายนี้เสร็จ บริษัทก็ต้องเลิกกันทันที

ตามอนุมาตรา 4 เมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ลงมติพิเศษให้เลิกบริษัท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะดำเนินกิจการค้าขายไม่ประสบผลสำเร็จ ฯลฯ ตามอนุมาตรา 4 นี้เป็นบทบัญญัติพิเศษ กล่าวคือ ถึงแม้ยังไม่ถึงกำหนดเวลาตามที่ได้ตกลงกันไว้ ตามอนุมาตรา 2 หรือแม้ยังทำกิจการไม่แล้วเสร็จตามอนุมาตรา 3 ถ้าที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้ลงมติพิเศษให้เลิกบริษัท บริษัทจำกัดนั้นก็จะต้องเลิกกันทันที

ตามอนุมาตรา 5 ถ้าเจ้าหน้าที่ของบริษัทได้ฟ้องบริษัทให้ล้มละลายและศาลได้มีคำพิพากษาให้บริษัทล้มละลาย บริษัทนั้นก็จะต้องเลิกกันทันที

ข. เลิกบริษัทโดยคำสั่งของศาล

มาตรา 1237 บัญญัติว่า “นอกจากนี้ศาลอาจสั่งให้เลิกบริษัทจำกัดด้วยเหตุต่อไปนี้ คือ

- (1) ถ้าทำผิดในการยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท หรือทำผิดในการประชุมตั้งบริษัท
 - (2) ถ้าบริษัทไม่เริ่มทำการภายในปีหนึ่งนับแต่วันจดทะเบียนหรือหยุดทำการถึงปีหนึ่งเต็ม
 - (3) ถ้าการค้าของบริษัททำไปก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และไม่มีทางหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้
 - (4) ถ้าจำนวนผู้ถือหุ้นลดลงเหลือไม่ถึงเจ็ดคน
- แต่อย่างไรก็ดี ในกรณีทำผิดในการยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท หรือทำผิดในการประชุมตั้งบริษัท ศาลจะสั่งให้ยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท หรือให้มีการประชุมตั้งบริษัทแทนสั่งให้เลิกบริษัทก็ได้ แล้วแต่จะเห็นควร”

การที่ศาลจะมีคำสั่งให้เลิกบริษัทนั้น ย่อมต้องมีผู้ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งซึ่งคงเป็นกรณีที่ไม่ว่าจะตกลงเลิกกันโดยมติพิเศษ และกรณีไม่มีเหตุอื่นอันจะเลิกกันได้ตามมาตรา 1236 ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งเลิกบริษัทได้นั้นก็คือ ผู้ถือหุ้น และผู้ที่เป็นกรรมการบริษัท

ตามอนุมาตรา 1 ถ้าทำผิดในการยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท เช่น ไม่ปฏิบัติตามมาตรา 1107 วรรค 2 หรือไม่ได้ส่งรายงานไปยังนายทะเบียนตามมาตรา 1107 วรรค 3 ศาลอาจสั่งให้เลิกบริษัทได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าการกระทำผิดตามมาตรานี้เป็นเรื่องไม่ร้ายแรง ฉะนั้นแทนที่ศาลจะสั่งให้เลิกบริษัท ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจสั่งให้ยื่นรายงานการประชุมตั้งบริษัท หรือให้มีการประชุมตั้งบริษัทแทนการสั่งเลิกบริษัทก็ได้ตามมาตรา 1237 วรรคท้าย

ตามอนุมาตรา 2 ถ้าบริษัทไม่เริ่มทำการภายในปีหนึ่งนับแต่วันจดทะเบียน หรือหยุดทำการถึงปีหนึ่งเต็ม เป็นต้นว่าบริษัทไม่สนใจจะดำเนินกิจการต่อไป มีการทอดทิ้งงาน ศาลก็อาจสั่งให้เลิกบริษัทได้ แต่ถ้ากรรมการหรือผู้ถือหุ้นคัดค้านและข้อคัดค้านมีเหตุผลอันสมควร เช่น มีอุปสรรคขัดข้องชั่วคราวเป็นเหตุไม่สามารถดำเนินกิจการได้ และแม้บริษัทจะไม่ดำเนินกิจการภายในหนึ่งปี แต่บริษัทมีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจการอยู่ ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจไม่สั่งเลิกบริษัทก็ได้ เพราะตามมาตรา 1237 นี้ กฎหมายใช้คำว่า “ศาลอาจสั่งให้เลิก.....”

ตามอนุมาตรา 3 ถ้าการค้าของบริษัททำไปก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียวและไม่มีทางหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้ ตามอนุมาตรานี้จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่า การค้าของบริษัทมีแต่ขาดทุนอย่างเดียวและไม่มีทางหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้อีกเลย เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงดังนี้ ศาลก็อาจสั่งเลิกบริษัท เพราะถ้าขึ้นให้ทำต่อไปก็มีแต่จะขาดทุนมากขึ้นอาจเป็นที่เสียหายแก่ผู้ถือหุ้นและเจ้าหน้าที่ของบริษัทได้

ตามอนุมาตรา 4 จำนวนผู้ถือหุ้นลดลงเหลือไม่ถึงเจ็ดคน การเลิกบริษัทตามมาตรา นี้ไม่ค่อยจะเกิดขึ้น เพราะผู้ถือหุ้นที่ไม่ต้องการให้เลิกบริษัท อาจมีทางแก้ด้วยการโอนหุ้นของตนไปให้ผู้อื่น คนละหุ้นให้ครบจำนวนเจ็ดคน

ส่วนที่ 9

การควบบริษัทจำกัดเข้ากัน

การควบบริษัท คือการรวมบริษัทจำกัดตั้งแต่ 2 บริษัทขึ้นไป เข้ามาควบรวมกันเป็นบริษัทใหม่เพียงบริษัทเดียว ทั้งนี้เพื่อป้องกันการแข่งขันกันในทางการค้า หรือเพื่อรวบรวมทุน ขยายกิจการหรือเพื่อประโยชน์ในทางดำเนินงาน

มาตรา 1238 บัญญัติว่า “อันบริษัทจำกัดนั้นจะควบเข้ากันได้ เว้นแต่จะเป็นไปโดย มติพิเศษ”

จากบทบัญญัติมาตรานี้ จะเห็นได้ว่าบริษัทจำกัดตั้งแต่สองบริษัทขึ้นไปอาจเข้ามา ควบรวมกันเป็นบริษัทจำกัดใหม่เพียงบริษัทเดียวก็ได้ โดยบริษัทแต่ละบริษัทนั้นจะต้องมีการ ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นของแต่ละบริษัทและได้มีการลงมติพิเศษให้ควบรวมกัน และแม้ว่าวัตถุประสงค์ของแต่ละบริษัทอาจจะไม่ตรงกัน บริษัทก็ควบรวมกันได้

ในทางปฏิบัติทุกบริษัทที่จะควบเข้ากัน จะต้องมีการตกลงกันในเบื้องต้นก่อนว่าจะ ควบเข้ากันในรูปลักษณะอย่างไร อาจจะตกลงกันในเรื่องหนี้สิน, ทรัพย์สิน, ตลอดจนเงินทุน ที่จะจดทะเบียนขึ้นใหม่เมื่อควบเข้ากันแล้ว ที่ประชุมใหญ่ของแต่ละบริษัทจะต้องพิจารณา ข้อตกลงนั้น และให้ความเห็นชอบโดยมติพิเศษจึงจะควบเข้ากันได้

มาตรา 1239 บัญญัติว่า “มติพิเศษซึ่งวินิจฉัยให้ควบบริษัทจำกัดเข้ากันนั้น บริษัท ต้องนำไปจดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับตั้งแต่วันลงมติ”

เมื่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้มีมติพิเศษให้ควบบริษัท บริษัทก็ต้องนำมติพิเศษนั้น ไปจดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับตั้งแต่วันลงมติ (สำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียนกฎหมาย มิได้กำหนดไว้) หากฝ่าฝืนเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วน จดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 13 และ มาตรา 25 ซึ่งบริษัทจำกัดอาจถูกปรับถึง 2,000 บาท ผู้เป็นกรรมการอาจถูกปรับถึง 5,000 บาท

มาตรา 1240 บัญญัติว่า “บริษัทต้องโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่เจ็ดครั้งเป็น อย่างน้อย และส่งคำบอกกล่าวไปยังบรรดาผู้ซึ่งบริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทด้วยจดหมายลง ทะเบียนไปรษณีย์ บอกให้ทราบรายการที่ประสงค์จะควบบริษัทเข้ากัน และขอให้เจ้าหน้าที่ผู้มีข้อ คัดค้านอย่างหนึ่งอย่างใดในการควบบริษัทเข้ากันนั้นส่งคำคัดค้านไปภายในหกเดือนนับแต่วันที่ บอกกล่าว”

ถ้าไม่มีใครคัดค้านภายในกำหนดเวลาเช่นนั้น ก็ให้ฟังถือว่าไม่มีคัดค้าน
ถ้าหากมีเจ้าหน้าที่คัดค้าน บริษัทจะจัดการควบเข้ากันได้ จนกว่าจะได้ใช้หนี้หรือได้ให้
ประกันเพื่อหนีรายนั้น”

การควบบริษัททำให้ทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิและความรับผิดชอบของทุกบริษัทมารวมกันเป็นบริษัทใหม่ เจ้าหน้าที่ของแต่ละบริษัทจึงอาจจะได้เปรียบเสียเปรียบซึ่งกันและกัน เช่น บริษัทเอ จำกัด มีทรัพย์สินมาก แต่มีเจ้าหน้าที่น้อยราย ถ้าบริษัทเอ จำกัดต้องการควบกับบริษัท บี จำกัด ซึ่งมีทรัพย์สินน้อยแต่มีเจ้าหน้าที่มาก เมื่อควบกันแล้วก็จะทำให้ทรัพย์สินของบริษัทเอ จำกัดต้องไปรวมกับทรัพย์สินของบริษัทบี จำกัด เจ้าหน้าที่ของบริษัทเอ จำกัด ย่อมเสียเปรียบเจ้าหน้าที่ของบริษัทบี จำกัด เพราะหลักทรัพย์ของบริษัทเอ จำกัด ย่อมถูกเฉลี่ยไปยังบริษัทบี จำกัด

ดังนั้นกฎหมายจึงให้บริษัทที่จะควบกันนั้น ต้องโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่เจ็ดครั้งเป็นอย่างน้อย และจะต้องส่งคำบอกกล่าวไปยังบรรดาผู้ซึ่งบริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทด้วยจดหมายลงทะเบียนไปรษณีย์ บอกให้ทราบรายการที่ประสงค์จะควบบริษัทเข้ากัน และขอให้เจ้าหน้าที่ผู้มีข้อคัดค้านอย่างใดในการควบบริษัทนั้นส่งคำคัดค้านไปยังบริษัทภายในหกเดือนนับแต่วันที่บอกกล่าว

ถ้าไม่มีเจ้าหน้าที่คัดค้านภายในกำหนดเวลาหกเดือน ก็ถือว่าไม่มีข้อคัดค้านจากเจ้าหน้าที่ แต่ถ้าเจ้าหน้าที่คัดค้าน บริษัทก็จะควบกันไม่ได้จนกว่าจะได้ใช้หนี้หรือให้ประกันเพื่อหนีรายนั้นเสียก่อน

มาตรา 1241 บัญญัติว่า “บริษัทได้ควบเข้ากันแล้วเมื่อใด ต่างบริษัทต้องนำความไป
จดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่ควบเข้ากัน และบริษัทจำกัดอันได้ตั้งขึ้นใหม่ด้วยควบเข้า
กันนั้น ก็ต้องจดทะเบียนเป็นบริษัทใหม่”

เมื่อบริษัทจำกัดได้ควบกันแล้ว ต่างบริษัทก็ต้องนำความไปจดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่ควบเข้ากัน และเมื่อได้จดทะเบียนแล้วบริษัทเก่าก็ต้องสิ้นสภาพไป ส่วนบริษัทที่ได้ควบขึ้นมาใหม่นั้นยังไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคลจนกว่าจะได้ไปจดทะเบียนการจดทะเบียนบริษัทใหม่นั้นก็ต้องมีการจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิใหม่ จำนวนทุนของบริษัทใหม่ และมูลค่าหุ้นของบริษัทใหม่ ข้อบังคับของบริษัทใหม่ วัตถุประสงค์ใหม่ ใช้ชื่อใหม่ ฯลฯ

บริษัทจำกัดใดไม่จดทะเบียนตามมาตรา 1241 ย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัดสมาคม และมูลนิธิ มาตรา 13 บัญญัติเป็นความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท สำหรับกรรมการของบริษัทนั้นหรือบุคคลใดซึ่งต้องรับผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัทนั้น มาตรา 25 บัญญัติว่า ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท

มาตรา 1242 บัญญัติว่า “จำนวนทุนเรือนหุ้นของบริษัทใหม่นั้น ต้องเท่ากับยอดรวมจำนวนทุนเรือนหุ้นของบริษัทเดิมอันมาควบเข้ากัน”

ตามมาตรานี้กฎหมายบังคับว่าจำนวนทุนเรือนหุ้นของบริษัทใหม่จะต้องมียอดรวมกันแล้วเท่าจำนวนทุนเรือนหุ้นของบริษัทเดิม ดังนั้นถ้าบริษัทเดิมมีหุ้นมูลค่าไม่เท่ากัน ก็ต้องแก้ไขหนังสือบริคณห์สนธิให้มูลค่าหุ้นเท่ากันเสียก่อน เช่น บริษัทแสงอาทิตย์ จำกัด ต้องการควบกับบริษัทแสงจันทร์ จำกัด ถ้าบริษัทแสงอาทิตย์ จำกัด มีหุ้น 1,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท แต่บริษัทแสงจันทร์ จำกัด มีหุ้น 1,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 50 บาท บริษัทใดบริษัทหนึ่งก็ต้องแก้ไขหนังสือบริคณห์สนธิให้หุ้นมีมูลค่าเท่ากันเสียก่อนจึงจะควบกันได้ คือบริษัทแสงอาทิตย์ อาจแก้จำนวนทุนเรือนหุ้นเป็น 2,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 50 บาท หรือบริษัทแสงจันทร์ จำกัด อาจแก้จำนวนทุนเรือนหุ้นเป็น 500 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาทก็ได้ เมื่อมูลค่าหุ้นของบริษัททั้งสองเท่ากันแล้วก็ควบกันได้ เวลาจดทะเบียนบริษัทใหม่ก็จะได้ทุนเรือนหุ้นของบริษัทใหม่เป็น 3,000 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 50 บาท (ในกรณีที่บริษัทแสงอาทิตย์ จำกัด เป็นผู้แก้มูลค่าหุ้นเป็นหุ้นละ 50 บาท) หรือบริษัทใหม่มีทุนเรือนหุ้น 1,500 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท (ในกรณีที่บริษัทแสงจันทร์ จำกัด เป็นผู้แก้มูลค่าหุ้นเป็นหุ้นละ 100 บาท) ซึ่งเท่ากับยอดรวมจำนวนทุนเรือนหุ้นของบริษัทสองบริษัทเดิมที่มาควบเข้ากันทุกประการ

มาตรา 1243 บัญญัติว่า “บริษัทใหม่นี้ย่อมได้ไปทั้งสิทธิและความรับผิดชอบที่อยู่แก่บริษัทเดิมอันได้มาควบเข้ากันนั้นทั้งสิ้น”

การควบบริษัทเข้ากันย่อมทำให้บริษัทเก่าสิ้นสภาพไป เกิดบริษัทใหม่ขึ้นมาผู้ถือหุ้นของแต่ละบริษัทที่ควบกันก็กลายเป็นผู้ถือหุ้นของบริษัทใหม่ ทุนเรือนหุ้นของทุกบริษัทก็รวมเป็นทุนเรือนหุ้นของบริษัทใหม่ สิทธิและความรับผิดชอบของแต่ละบริษัทก็มารวมเป็นบริษัทใหม่ บริษัทใหม่จึงกลายเป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ตามสัญญาซึ่งบริษัทเดิมแต่ละบริษัทได้ทำไว้ บริษัทใหม่อาจเป็นโจทก์ฟ้อง หรืออาจถูกฟ้องเป็นจำเลยได้

ส่วนที่ 10

หนังสือบอกกล่าว

มาตรา 1244 บัญญัติว่า “อันหนังสือบอกกล่าวซึ่งบริษัทจะพึงส่งถึงผู้ถือหุ้นนั้น ถ้าให้ส่งมอบให้แล้วถึงตัวก็ดี หรือส่งไปโดยทางไปรษณีย์สลักหลังถึงสำนักอาศัยของผู้ถือหุ้น ดังที่ปรากฏในทะเบียนของบริษัทแล้วก็ดี ท่านให้ถือว่าเป็นอันได้ส่งชอบแล้ว”

หนังสือบอกกล่าวที่บริษัทจะต้องส่งให้ผู้ถือหุ้นนั้นเป็นต้นว่า หนังสือเรียกเก็บเงินค่าหุ้นตามมาตรา 1121 หนังสือบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นตามมาตรา 1175 หนังสือบอกกล่าวอนุญาตให้จ่ายเงินปันผลตามมาตรา 1204 และหนังสืออื่น ๆ ที่กฎหมายบังคับว่าจะต้องส่งทางไปรษณีย์

การส่งหนังสือดังกล่าวนี้ถ้าได้ส่งมอบถึงตัวผู้ถือหุ้นแล้ว หรือส่งทางไปรษณีย์สลักหลังไปยังที่อยู่อาศัยของผู้ถือหุ้น ดังที่ปรากฏอยู่ในสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นแล้ว ก็เป็นอันถือว่าได้ส่งโดยชอบ เช่น การบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่นั้นกรรมการต้องส่งจดหมายไปยังผู้ถือหุ้นก่อนวันประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวันตามมาตรา 1175 ถ้าปรากฏว่าผู้ถือหุ้นคนหนึ่งได้มาที่บริษัทและได้รับหนังสือบอกกล่าวเรียกประชุมไปแล้ว ก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ดังนี้ ก็ถือว่าผู้ถือหุ้นคนนั้นได้รับหนังสือบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่แล้ว กรรมการบริษัทก็ไม่จำเป็นต้องส่งจดหมายไปยังผู้ถือหุ้นคนนั้นอีก หรือถ้าได้ส่งทางไปรษณีย์สลักหลังไปยังผู้ถือหุ้นตามที่มิชชั่นในสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้น โดยส่งก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน แล้วก็ถือว่าได้ส่งโดยชอบแล้วเช่นเดียวกัน

มาตรา 1245 บัญญัติว่า “หนังสือบอกกล่าวใด ๆ เมื่อได้ส่งโดยทางไปรษณีย์สลักหลังถูกต้องแล้ว ท่านให้ถือว่าเป็นอันได้ส่งถึงมือผู้รับในเวลาที่หนังสือเช่นนั้นจะควรไปถึงได้ตามทางการปกติแห่งไปรษณีย์

มาตรานี้เป็นข้อสันนิษฐานว่าเมื่อบริษัทได้ส่งคำบอกกล่าวทางไปรษณีย์สลักหลังถูกต้องแล้ว ก็ให้ถือว่าได้ส่งถึงมือผู้รับในเวลาที่หนังสือนั้นควรไปถึงตามทางการปกติแห่งไปรษณีย์ เช่น การบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ ตามมาตรา 1175 กฎหมายบังคับว่าจะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าก่อนวันประชุมไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ถ้าบริษัทเรียกประชุมผู้ถือหุ้นที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ก็เป็นอันว่าผู้ถือหุ้นควรจะได้รับคำบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ที่ส่งทางไปรษณีย์ในวันรุ่งขึ้นอันเป็นทางการปกติแห่งไปรษณีย์ (ต้องดูว่าทางการปกติแห่งไปรษณีย์จะใช้เวลาในการส่งจดหมายกี่วันจึงจะถึงผู้รับ)

ส่วนที่ 11

การจดทะเบียนบริษัทร้าง

มีบริษัทจำกัดเป็นจำนวนมากที่ตั้งขึ้นมาแล้ว ต้องประสบกับความผิดหวังไม่อาจดำเนินการต่อไปได้ หรือบางทีก็ต้องหยุดกิจการตลอดไปกลายเป็นบริษัทร้างแต่ทะเบียนตามทางการยังมีชื่อของบริษัทนั้นอยู่ จึงอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนทั่วไปได้ เช่น เป็นช่องทางให้บุคคลทุจริตถือโอกาสหลอกลวงและฉ้อโกงบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ทราบถึงสภาพอันแท้จริงของบริษัทนั้น ๆ ได้ กฎหมายจึงต้องบัญญัติให้ความคุ้มครองป้องกันบุคคลทั่วไปโดยให้มีการจดทะเบียนบริษัทร้างนั้นเสีย

มาตรา 1248 (1) บัญญัติว่า “เมื่อใดนายทะเบียนบริษัทที่มีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่าบริษัทใดมิได้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการแล้ว ท่านให้นายทะเบียนมีจดหมายส่งทางไปรษณีย์ไปยังบริษัทนั้นเพื่อไต่ถามว่ายังทำการค้าขายหรือประกอบกิจการอยู่ประการใด หรือหาไม่

(2) ถ้านายทะเบียนส่งจดหมายไปแล้วมิได้รับตอบภายในเวลาเดือนหนึ่งไซ้ เมื่อสิ้นเวลาเดือนหนึ่งนั้นแล้ว ภายในสิบสี่วันต่อแต่นั้นไปให้นายทะเบียนมีจดหมายอีกฉบับหนึ่งส่งจดทะเบียนไปรษณีย์ไปยังบริษัท อ่างเท่าความถึงจดหมายฉบับแรกและแสดงว่ายังมีได้รับตอบหนังสือนั้น ก็ว่าถ้ามิได้รับตอบจดหมายฉบับที่สองนี้ภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันที่ถึงในจดหมายนั้นแล้ว จะได้ออกแจ้งความโฆษณาเพื่อการจัดซื้อบริษัทนั้นออกเสียจากทะเบียน

(3) ถ้านายทะเบียนได้รับตอบจากบริษัทว่า บริษัทมิได้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการแล้วก็ดี หรือมิได้รับตอบจดหมายฉบับที่สองนั้นเป็นประการหนึ่งประการใดภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันที่ส่งไปก็ดี นายทะเบียนจะโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ และให้คำบอกกล่าวเป็นหนังสือจดทะเบียนไปรษณีย์ไปยังบริษัทก็ได้ ว่าเมื่อล่วงเวลาสามเดือนนับแต่วันบอกกล่าวบริษัทนั้นจะถูกจัดซื้อออกจากทะเบียนและจะต้องเลิกเว้นแต่จะแสดงเหตุให้เห็นเป็นอย่างอื่น

(4) ถ้าในกรณีที่กำลังชำระสะสางบัญชีเลิกบริษัท นายทะเบียนมีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่าไม่มีตัวผู้ชำระบัญชีทำการอยู่ก็ดี หรือการงานของบริษัทได้ชำระสะสางตลอดแล้ว แต่รายงานแถลงบัญชีอันท่านบังคับไว้ว่าผู้ชำระบัญชีจะพึงต้องทำนั้น ยังมีได้ทำขึ้นสำหรับระยะเวลาหกเดือนนับแต่วันนายทะเบียนทำคำบอกกล่าวเรียกเอารายงานบัญชีและส่งทางไปรษณีย์ไปยังบริษัท หรือส่งไปยังผู้ชำระบัญชี ณ สถานที่อันปรากฏเป็นสำนักงานชั้นที่สุดของเขานั้นก็ดี ท่านว่านายทะเบียนจะโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่และส่งคำบอกกล่าวไปยังบริษัทเช่นอย่างที่ได้กล่าวมาในอนุมาตราก่อนนี้ก็ได้อีก

(5) เมื่อสิ้นกำหนดเวลาดังจดแจ้งไปในคำบอกล่านั้นแล้ว ถ้าบริษัทมิได้แสดงมูลเหตุมาเป็นอย่างอื่นก่อนนั้น ท่านว่านายทะเบียนจะจัดซื้อบริษัทออกเสียจากทะเบียนก็ได้ และในการนี้ให้ออกแจ้งความโฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษา และบริษัทนั้นก็ให้เป็นอันเลิกกันตั้งแต่เมื่อโฆษณาแจ้งความในหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น แต่ว่าความรับผิดชอบของกรรมการ ของผู้จัดการ และของผู้ถือหุ้นทุก ๆ คนมีอยู่เท่าไร ก็ให้คงมีอยู่อย่างนั้นและพึงเรียกบังคับได้เสมือนดั่งว่าบริษัทยังมีได้เลิก

(6) ถ้าบริษัท หรือผู้ถือหุ้น หรือเจ้าหน้าที่ใด ๆ ของบริษัท รู้สึกว่าต้องเสียหาย มิเป็นธรรมดาเพราะการที่บริษัทถูกจัดซื้อจากทะเบียนนั้นไซ้ เมื่อบริษัท หรือผู้ถือหุ้นหรือเจ้าหน้าที่ยื่นคำร้องต่อศาลและศาลพิจารณาได้ความเป็นที่พอใจว่า ในขณะที่จัดซื้อบริษัทจากทะเบียนนั้นบริษัทยังทำการค้าขายหรือยังประกอบกิจการงานอยู่ก็ดี หรือมิฉะนั้นเห็นเป็นการยุติธรรมในการที่จะให้บริษัทนั้นได้กลับคืนขึ้นทะเบียนก็ดี ท่านว่าศาลจะสั่งให้กลับจัดซื้อบริษัทคืนเข้าสู่ทะเบียนก็ได้ และถ้าเช่นนั้นท่านให้ถือว่าบริษัทนั้นได้คงตั้งขึ้นยงตลอดมาเสมือนดั่งว่ามีได้มีการจัดซื้อออกเลย หนึ่งด้วยคำสั่งอันนั้นศาลจะสั่งและวางข้อกำหนดไว้เป็นประการใด ๆ ตามที่เห็นเป็นยุติธรรมด้วยก็ได้ เพื่อจัดให้บริษัทและบรรดาบุคคลอื่น ๆ เข้าสู่ฐานอันใกล้ที่สุดกับฐานเดิมเสมือนดั่งว่าบริษัทนั้นมิได้ถูกจัดซื้อออกจากทะเบียนเลย”

ตามอนุมาตรา 1 ถึง 3 เป็นการถอนทะเบียนบริษัทร่างในกรณี *บริษัทไม่ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการ* การที่นายทะเบียนจะทราบว่าเป็นบริษัทใดจะร่างหรือไม่นั้น นายทะเบียนจะดูจากการส่งสำเนาบัญชีงบดุล ถ้ากรรมการไม่ส่งสำเนางบดุลไปยังนายทะเบียนตามมาตรา 1199 วรรค 2 หรือไม่ได้ส่งสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นตามมาตรา 1139 วรรค 2 สิ่งเหล่านี้เป็นการฟ้องอยู่ในตัวว่าบริษัทหยุดกิจการ เมื่อนายทะเบียนเกิดความสงสัยเขาก็จะมีจดหมายไปไต่ถาม ตามอนุมาตรา 1 ถ้าไม่ได้รับตอบภายในหนึ่งเดือนนายทะเบียนก็จะปฏิบัติตามอนุมาตรา 2 แต่ถ้านายทะเบียนได้รับตอบจากบริษัทว่า บริษัทมิได้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการแล้ว หรือไม่ได้รับตอบจดหมาย *ฉบับที่สอง* ภายในหนึ่งเดือนนับตั้งแต่วันที่ส่ง นายทะเบียนก็จะปฏิบัติตามอนุมาตรา 3

ส่วนตามอนุมาตรา 4 และ 5 เป็น *การถอนทะเบียนบริษัทร่างในกรณีที่กำลังชำระสะสางบัญชีเลิกบริษัท* โดยนายทะเบียนมีมูลเหตุอันสมควรเชื่อว่าไม่มีตัวผู้ชำระบัญชีทำการอยู่ หรือการงานของบริษัทได้ชำระสะสางแล้วแต่รายงานแถลงบัญชีอันกฎหมายบังคับไว้ว่าผู้ชำระบัญชีจะต้องทำนั้น ยังไม่ได้ทำขึ้น สำหรับระยะเวลาหกเดือนนับแต่วันที่นายทะเบียนทำคำบอกกล่าวเรียกเอารายงานบัญชี

ส่วนตามอนุมาตรา 6 เป็นเรื่องการคัดค้านการถอนทะเบียนบริษัทร่างกล่าวคือถ้ามีการถอนทะเบียนบริษัทโดยไม่เป็นธรรมดา บริษัท, หรือผู้ถือหุ้น, หรือเจ้าหน้าที่ของบริษัท ก็จะยื่นคำร้องต่อศาลขอคัดค้านการถอนทะเบียน